

MADARAS PÉTER

A SZOVJET VEGYICSAPATOK A MAGYARORSZÁGI FELSZABADÍTÓ HADMŰVELETEKBEN

A szovjet csapatok magyarországi felszabadító hadműveleteiről bőséges hadtörténelmi szakmai publikációt és több memoár jellegű munkát ismerhettünk meg. A megjelent hazai és szovjet kiadványokban azonban csak elvétve találhatók a vegyicsapatok tevékenységére vonatkozó adatok. Ez minden bizonnyal arra vezethető vissza, hogy a munkák szerzői a fő figyelmet elsősorban a hadműveletek lefolyásának, általános összefüggéseinek leírására, vagy a főszerepet játszó fegyvernemekre összpontosítják.

Az utóbbi években sikerült néhány olyan — elsősorban szovjet — forrásmunkát felkutatni, amelyekben magyar vonatkozású vegyivédelmi adatok is találhatóak. Ezeket alapul véve igyekszem bemutatni azokat a mozaikokat, epizódokat, amelyek a szovjet vegyicsapatok magyarországi hadműveletekben végzett tevékenységéről szólnak.

A szovjet vegyicsapatok magyarországi tevékenységét meghatározó tényezők közül mindenekelőtt azokat az elveket, nézeteket kell kiemelnünk, amelyek a vegyi fegyverek (tehát a mérgező harcanyagok, gyújtóanyagok, ködanyagok és alkalmazási eszközeik) harci felhasználására vonatkoztak. Ezekből egyenesen következtek a vegyivédelem, a gyújtófegyverek elleni védelem, és a vegyicsapatok alkalmazására, szervezésére, vezetésére vonatkozó elvek és kialakított gyakorlat, amellyel beléptek a háborúba. Ezen elvek realizálása, vagy annak elmaradása lényeges módosulásokat okozott — és szenvedett — a háború menete folyamán. A leglényegesebb változást az okozta, hogy a háborúban az előzetes nézetekkel — és tervekkel — szemben a szűkebben vett vegyi fegyverek (a mérgező harcanyagok) alkalmazására csak szórványosan került sor, de a tömeges alkalmazás veszélye mindig fennállott.

A probléma abban volt, hogy a hadviselő felek birtokában ott volt egy hihetlenül nagy hatékonyságú, nagy mennyiségben felhalmozott tömegpusztító fegyverfajta a mindenkori bevetésre készen, s pusztá létével is lényeges befolyást tudott gyakorolni a hadviselő felekre. Kielezett figyelmet követelt a hadászati felderítéstől, ugyanakkor döntő mértékben annak függvénye lett a vegyivédelem.

Jól nyomon követhető ez a kockázatos függőség a szovjet hadseregben a felderítés eredményei alapján esetenként kiadott intézkedésekben, bevezetett védelmi rendszabályokban. Egyben általános tanulságul is szolgál arra, hogy egy meglevő tömegpusztító fegyverfajta önmagában véve is megköveteli a védelmi szervezetek és rendszabályok meglétét és állandó — bár különböző szintű — készletét. Ez az általános hadtörténelmi tanulság így szolgálhat napjaink irány-

mutatójaként is, amikor még nincs betiltva — és főleg kiiktatva a hadseregek fegyverzetéből — a vegyi fegyverek minden fajtája.

A kiemelt tényezők, illetve a háború előző időszakában szerzett tapasztalatok hatására a szovjet hadseregben — hazánk felszabadításának kezdetén — a *vegyivédelmet* a harcbiztosítás olyan önálló fajtájaként értelmezték, amely megkövetelte a parancsnokoktól, főnököktől, törzsektől, a szakcsapatok vezetőitől és a csapatoktól, hogy a mindenkori helyzetnek megfelelően intézkedjenek, illetve folyamatosan legyenek készen az alábbi feladatok végrehajtására:

- **v**egyifelderítés,
- a csapatok értesítése a vegyi szennyezésről,
- a vegyitámadás megghiúsítása,
- a személyi állomány ellátása vegyivédelmi eszközökkel,
- a vegyitámadás következményeinek felszámolása.

A vegyicsapatok feladataikat egyrészt a vegyivédelmi feladatkörök keretében oldották meg, másrészt pedig az ellenség gyújtófegyverrel való pusztításának általános feladatkörén belül, a hadműveleti álcázással és a légvédelmi rendszerben megoldandó ködösítéssel.

A három fő feladatkör közül azonban előtérbe került a lángszórók és a ködök alkalmazása. A vegyivédelem feladatkörében pedig kiemelt szerepet játszott a vegyifelderítés. Azt is hozzá kell tennünk, hogy ebben az időben a vegyifelderítés az ellenség, a saját terület és az időjárás felderítésére terjedt ki.

A háború folyamán lényegében ennek a három fő területnek megfelelően alakult ki — vagy át — a vegyicsapatok szervezete is. A szovjet hadseregben ebben az időben vegyivédelmi és lángszórós csapatnemek voltak. De a vegyivédelmi alegységek, egységek (ezred önálló vegyivédelmi szakasz — vegyifelderítő és mentesítő raj; hadosztály önálló vegyivédelmi század — vegyifelderítő és két különböző rendeltetésű mentesítő szakasz; tábori vegyi laboratórium; önálló vegyivédelmi zászlóalj, amelyekkel a hadseregeket, frontokat erősítették meg) lényegében kettős rendeltetésűekké váltak. Sőt erre az időszakra valóságos tevékenységük arányában erős torzulás volt, ami csakis a körülményekkel magyarázható. 1943 második felétől a vegyivédelmi századokat, zászlóaljakat ugyanis mind nagyobb mértékben alkalmazták a ködösítési feladatokra.

Ennek érdekében az önálló vegyivédelmi zászlóaljakat a meglévő mentesítő gépkocsikon túlmenően ködösítő gépkocsikkal is felszerelték. Az 1. mentesítő századot 5—10 ködösítő gépkocsival, a 2. mentesítő századot 12 ködösítő utánfutóval, a 3. mentesítő századot pedig 12 hordós ködösítő készlettel látták el.

A zászlóalj tevékenységének összetétele, illetve az egyes szakfeladatok tényleges aránya 1944 végére így alakult: 67% ködösítési feladat; 25% csapatmozgás, manőver, felkészülés új feladatokra, kiképzés; 5% vegyifelderítés; 5% egyéb feladatok. Ez az arány indokolta volna az önálló ködösítő egységek létrehozását. A szovjet hadvezetés azonban egyrészt vállalta a kockázatot, másrészt a mentesítés készenlétét a csapatmentesítő eszközök rendszeresítésével, ill. az önálló vegyivédelmi zászlóalj mentesítő gépkocsijai, felszerelése visszahagyási távolságának csökkentésével igyekezett fenntartani. A szakemberek megítélése szerint azonban a vegyi fegyverek alkalmazása esetén még ezekről a csökkentett távolságokról sem érkeztek volna be időben a mentesítő gépkocsik alegységeikhez. A második világháború utáni években lényegében ezek a tapasztalatok ösztönözték az önálló ködösítő zászlóalj létrehozását.

A magyarországi hadműveletek kezdetére kialakultak az egyes csapatnemek tevékenységének eljárási módjai, vagyis azok szakharcászata, és alkalmazásuk, vezetésük hadműveleti, harcászati elvei. A vegyicsapatok a kornak jól megfelelő eszközökkel voltak felszerelve, gazdag harci és szakmai tapasztalattal ren-

delkeztek. Jól képzett, gazdag tapasztalatú vezetőkkel rendelkezett mind a 2., mind a 3. Ukrán Front vegyiszolgálata. Sajnos a következőkben elsősorban csak a 2. Ukrán Front vegyiszolgáltatáról, ill. vegyicsapatairól tudunk bővebben írni, mert a másik frontról nem állnak rendelkezésre szakmai vonatkozású adatok.

A vegyivédelmi csapatok alkalmazása

A hazánk határaihoz kijutott frontok terveiben összefonódta a korábbi hadműveletekre megszabott és a kifejezetten a magyar területeken megoldandó *vegyivédelmi feladatok*. Így pl. a 2. Ukrán Front 1944 augusztus—október hónapokra tervezett felderítési feladatai az alábbiak voltak: felderíteni a vegyi fegyvereket, egyidejűleg alkalmazásukat, és figyelmeztetni a csapatokat; megállapítani az ellenség vegyi támadó csapatait, azok szervezetét, fegyverzetét, csoportosítását, helyét, a mérgező harcanyag- és vegyilőszer-raktárak, bázisok helyét, s az azokból történő szállítások irányait az arcvonalba, ill. a vegyi támadó csapatok első lépcsőjéhez; feltárni az ellenség gázszolgáltatának szervezetét; felderíteni a védőeszközöket, a mérgező harcanyagokat és az azokkal megtöltésre kerülő vegyi lőszereket előállító vegyi üzemeket.

Ezen feladatok végrehajtása érdekében az ezredeknél, hadosztályoknál 24 órás vegyifigyelést folytatott valamennyi erre kiképzett csapatfelderítő, továbbá a hadosztályok, hadtestek vegyiszolgálat-főnökeinek figyelpontja. A mérgező harcanyagok lehető behatolási irányában rejtett vegyifigyelőket állítottak fel.

Az ellenség és a terep vegyifelderítését a csapat — összefegyvernemi — felderítő járőrök, lovas járőrök, csoportok, osztagok állományába beosztott vegyifelderítők végezték. Az összefegyvernemi felderítő csoportok állományába 3—4 vegyifelderítőt osztottak be. Az ezred, hadosztály vegyiszolgálat főnökök a 20—25 km mélységbe kiküldött csoportokba beosztott vegyifelderítőknek konkrét feladatokat szabtak. A harcocsihadosztályoknál, -dandároknaál, a harcocsin, motorkerékpáron kiküldött felderítő csoportokba a harcocsihadtestek vegyivédelmi századaiból, ill. a harcocsidandárok vegyivédelmi szakaszaiból osztottak be 2—3 főtől rajig terjedő vegyifelderítő erőt.

A felderítő tisztekkel egyidejűleg a vegyiszolgálat főnökök, ill. a front vegyi-csoport főnökség tisztjei is részt vettek a foglyok, szökevények kihallgatásában. Elsősorban a vegyieket, aknavetőket, tüzekeket, repülőket, tábornokokat, tiszteket, altiszteket hallgatták ki, külön erre a célra összeállított szakmai kérdések alapján.

Különös figyelemmel végezték a felszabadított területek vegyifelderítését, a zsákmányanyagok tanulmányozását. Tüzetesen átvizsgálták a tüzérségi és aknavető tüzelőállásokat, védelmi berendezéseket, repülőterekeket és a törzsek elhelyezési körleteit, a vezetési pontokat.

Egyes kiemelt és sajátos feladatokra különleges felderítő csoportokat hoztak létre, és alkalmaztak. Ezek összetétele igen változó volt. Feladatuk a vegyi lőszer- és mérgező harcanyag raktárak, vasútállomások, települések, nagyvárosok, s az ellenséges területen a vegyi üzemek felderítése volt. A csoportokba a front — vagy hadsereg — vegyiszolgálat főnöke a megerősítő önálló vegyivédelmi zászlóalj felderítő szakaszainak, valamint a front vegyi laboratórium-ból és a csoportfőnökség tisztai állományából osztott be megfelelő szakértőket. A nagyobb vegyi objektumok, mint pl. a vegyi üzemek, felderítésére a legkülönbözőbb specialistákat kellett bevonnii és különböző alcsoportokat létrehozni. Így pl. az üzem általános felderítését végző, a technológiai folyamatot, a doku-

mentációt tanulmányozó alcsoport, továbbá a vezetőket és munkásokat kikérdező, a késztermékeket és nyersanyagokat felmérő stb. alcsoport. (Itt jegyzem meg, hogy minden bizonnyal a magyarországi tapasztalatoknak is tulajdonítható, hogy pl. már Berlinben az összevont csoportokat egy speciális felderítő törzs vezette, amelynek egy vegyivédelmi dandár is a rendelkezésére állt.)

A magyarországi hadműveletek folyamán a 2. Ukrán Front a felderítő erők jelentős összpontosításával derítette fel Szegedet, Szolnokot, Miskolcot és Budapestet, Piliscsabát, Papkeszit.

Szeged felderítését B. G. Paskov ezredes, a 46. hadsereg vegyivédelmi osztályának főnöke végezte három vegyifelderítő osztaggal a 4., 59. és a 108. gárda-lövészadosztályoktól, valamint a hadsereg vegyi laboratóriummal. A felderítés eredményeként 1944. október 19-én a város északnyugati területén felfedeztek egy raktárt, benne 38 hordó mustárgázzal, majd Szegedtől Ny-ra 4 km-re egy lőporraktárt, mustárgáz töltetű vegyiaknákkal.

Szolnok felderítését a 27. gárda-lövészhadtest vegyiszolgálat főnöke végezte a 7. gárdahadsereg 36. gárda-, a 227. és 303. lövészadosztályainak vegyifelderítő osztagaival és a hadsereg vegyivédelmi osztály nem szervezetszerű vegyivédelmi szakaszával. Geraszimov alezredes kikérdezte a városi közigazgatás képviselőit, az állomásfőnököket és néhány más helyi lakost. A város katonai körzetében fellelték egy németek által kiürített nagyméretű vegyiraktár maradványait.

Egy vasutas felvilágosításai alapján a teherpályaudvartól délre 500 m-re találtak két, légi vegyibombákkal és tüzérségi vegyi lőszerrel töltött raktárt. A mérgező harcanyag típusáról nincs pontos adat, csupán feltételezhető — más adatok alapján —, hogy mustárgáz és foszgén lehetett.

Budapest és külvárosainak felderítésében a front mind az öt önálló vegyivédelmi zászlóalja részt vett. Állományukból 9 felderítő osztagot alakítottak. Ezek járőrei előnyomulás közben gondosan ellenőrizték az utcákat, udvarokat, pincéket, alagutakat, az épületek földszinti helyiségeit, s a nagyobb létesítményeket stb.

Ezek során derítették fel pl. a budapesti „Mercur” gyár területén azt a romok alatt gondosan álcázott üzemet, amely a mérgező harcanyagoknak a különféle burkolatokba való töltésére szolgált. Amint a Hadtudományi Könyvtár viszonylag kevés hadigazdasági forrásmunkáinak egyikéből ezt sikerült kideríteni, az említett gyár a mai Budapesti Vegyiművek Illatos úti üzeme volt. Az „A” és „B” hadiüzemek jegyzéke, illetve az ipari hadiüzemek jegyzéke szerint a Mercur Műszaki és Vegyipari Rt. a mozgósítási tervek szerint mint I. hadtest működött, s a tábori üzeme, mint a III. hadtest, a peremartoni gyártelepen, pontosabban Papkesziben volt.

A budapesti gyár felderítése után érthető, hogy kiemelt figyelmet fordítottak Papkeszi vegyifelderítésére. Ezt a feladatot a 24. önálló vegyivédelmi zászlóalj (parancsnoka Sz. F. Slik őrnagy) végezte. Ugyanez a zászlóalj végezte az akkor Piliscsabán levő vegyi kiképző központ felderítését. Megállapították, hogy a vegyi központból november 5—7. között Ausztriába irányítottak két gyakorlótéri berendezést, továbbá több vegyiraktárat 1000-nél több hordó mérgező harcanyaggal, mérgező füstgyertyákkal (1500 db), nagy mennyiségű vegyi lőszerrel, aknával, bombával. A szállítmány mintegy 100 vagonot kitevő részét Mosonmagyaróvár vasútállomáson elfogták, zsákmányul ejtették.

A felderítés azt is feltárta, hogy Esztergom—D területén tevékenykedett az 1944 decemberében Hamburgban megalakult 24. német nehéz aknavető ezred és a 19. nehéz aknavető dandár. A dandár állományába tartozott a 23. és 24.

aknavető ezred, 36 db 150 mm-es hatsövű és 72 db 210 mm-es ötcsövű ködvetővel.

A *ködösítés feladatait* a szovjet csapatok a magyarországi hadműveletek idején már a korábbi hadműveletek tapasztalatai, illetve a Vegyi Főcsoportfőnökség 1943. október 25-én kiadott direktívája szerint oldották meg. Ez a direktíva a ködbiztosítás elvileg új értelmezését jelentette. Elhatárolta a centralizált és decentralizált alkalmazás főbb eseteit.

A magyarországi hadműveletekben jelentősebb méretű ködösítést terveztek és hajtottak végre a Tiszán és Dunán való átkelések idejére, valamint a Balaton mentén. A források jelentősen tekintik továbbá a Budapesten végrehajtott ködösítéseket, mint a nagyvárosok ködösítésének tapasztalatait. Sajnos ezeket a ködösítési feladatokat zömében csak megemlítik. Csupán a Csepelnél végrehajtott ködösítésről közölnek részletesebb adatokat, azonban ennek a pontosítása is igen nehéz. Erre 1945. január 25—31. között került sor.

Nagy nehézségek árán sikerült egy 16 tonnás hidat verni a Dunán Csepelnél.

Tekintetbe véve az átkelés végrehajtásának rendkívüli fontosságát, a frontparancsnok megparancsolta: a ködálcazást oly módon szervezzék meg, hogy az ellenség még az átkelőhely létrehozását se fedhesse fel. Figyelembe véve továbbá az átkelőhely körzetének az arcvonalhoz való közelségét, ami kizárta az ellenséges légielő megjelenéséről történő időben való értesítést, a frontparancsnok megparancsolta az átkelési körzet éjjel-nappal történő folyamatos ködösítését.

A ködösítést a 38. önálló vegyvédelmi zászlóalj, a 15. önálló vegyvédelmi zászlóalj egy százada és a tartalékszázad egy szakasza végezte. A folyó partján 5 km²-es területen 104 ködforrást rendeztek be, ezenkívül ladikokra, csónakokra 14 úszó ködforrást telepítettek.

Az átkelési körzetben éjjel-nappal ritka ködöt tartottak fenn. Amikor pedig az ellenség repülőgépei megjelentek, akkor a köd sűrűségét megnövelték, és gépkocsikkal — a folyó partja mentén — mozgást színleltek. A működő átkelőhelytől északra és délre az egységek és alegységek egy sor színlelt átkelőhelyet létesítettek. A folyót így 30—50 km-es szakaszon ködösítették el.

Az átkelőhely álcázása teljes sikerrel járt. Az ellenség nem fedte fel az átkelőhelyet, s így az folyamatosan működött, noha az ellenség repülőgépei sokszor megjelentek felette és a ködösítés zónáján kívüli utakon levő csapatokat és gépjárműveket többször is bombázták.

Az átkelőhely álcázásának az a módszere, hogy létezésének még a tényét is rejtik az ellenség elől, kétségkívül új mozzanat volt a mélységi objektumok ködálcazásában. Különösen azért érdemel figyelmet, mert az ellenség légiereje minden valószínűség szerint már rádiólokációs eszközöket is alkalmazott. A német légielő ugyanis ebben az időszakban egy éjjel megrongálta a dunaföldvári vasúti hidat, amelyet köddel is álcáztak. Ez arra mutat, hogy a német repülőgépeknek voltak olyan berendezéseik, amelyekkel képesek voltak az átkelés helyének pontos meghatározására, közvetlen megfigyelés lehetőségének hiányában is. A ködöknek 50 kilométeres arcvonalon, színlelt tevékenységekkel egy időben történő alkalmazásával — amelyek az ellenség figyelmét elvonták a berendezett átkelőhelyről —, mégis sikerült rejtetni magának az átkelőhely létezésének a tényét.

Következésképpen ez a példa bizonyos képet ad a ködösítés lehetőségeiről olyan esetekben, amikor az ellenség rádiólokációs eszközöket alkalmaz. Azt mutatja, hogy ilyen körülmények között az álcázás feladata már nem egyszerűen az objektum körzetének elködösítése, hanem az objektum létezésének rejtése.

Feltételezhető, hogy ilyen feladat önmagában véve csak a ködösítéssel nem valósítható meg, különösen olyan objektumok esetében, amelyek helye már többé-kevésbé ismert. Ilyen feladatra más álcázó eszközöket is be kell vonni. Ideiglenes jellegű objektumok esetében azonban, amint a vizsgált példa bizonyítja, sikeresen alkalmazhatók a ködök önmagukban is.

A lángszórós csapatok alkalmazása

A háború folyamán szerzett tapasztalatok, illetve a haditechnika szüntelen fejlődésének eredményeként a lángszórós csapatok felszerelése és szervezete, az alegységek szervezeti hovatartozása többször változott.

Hazánk felszabadításának kezdetéig a szervezetszerű lángszórós kötelékek a szovjet hadseregben általában véve főparancsnoksági önálló háti lángszórós századok, zászlóaljak, ill. önálló lángszórós zászlóaljok és önálló gépesített páncélelhárító lángszórós zászlóaljok voltak. Ezeken kívül a front-, a hadsereg- és hadosztályparancsnokok kezdeményezésére, s elöljáróik jóváhagyásával létrehoztak ún. nem szervezetszerű háti lángszórós kötelékeket. Ez utóbbiakba az erre különböző összevonásokon kiképzett — rendszerint géppisztolyos — katonákat osztották be. A rendelkezésre álló forrásmunkák alapján ilyen nem szervezetszerű háti lángszórós alegységet hoztak létre a 2. Ukrán Frontnál az 53. hadsereg lövészezredeinek géppisztolyos századainál. Létrehozták továbbá az 53. hadseregnél a hadseregeközvetlen nem szervezetszerű háti lángszórós zászlóaljat (150 fős lángszórós és 135 fős géppisztolyos századdal, továbbá kiszolgáló és biztosító alegységekkel, összesen 385 fővel), a 27. hadseregnél a nem szervezetszerű hadseregeközvetlen háti lángszórós századot (88 fő, 60 lángszóró), valamint a 40. hadsereg 42. gárda-lövészadosztályának nem szervezetszerű hadosztályközvetlen háti lángszórós századát.

A leírt szervezeti sémát más frontoknál is követték, ezért feltételezhető, hogy a hazánk területén működő 3. Ukrán Frontnál is voltak ilyen alegységek. Ezekről azonban jelenleg nem állnak rendelkezésre adatok.

A fent leírt — nem szervezetszerű — erőkn túlmenően a 2. Ukrán Front az alábbi főparancsnoksági lángszórós kötelékekkel rendelkezett: a 176. önálló „Budapesti” háti lángszórós századdal; a 39. önálló „Debreceni” és a 31. önálló háti lángszórós zászlóaljjal, továbbá a 3., 4. önálló gépesített páncélelhárító lángszórós zászlóaljjal, valamint a 21., 27. önálló lángszórós zászlóaljjal.

Az önálló háti lángszórós században 183 fő (120 db ROKSZ—3 háti lángszóró, 15 gépkocsi, 25 db PPS és PPSZ géppisztoly, valamint 97 karabély) volt. A háti lángszórós zászlóaljban 390 fő (240 lángszóró) volt, a két században századonként 3—3 szakasz, azaz 4—4, 10 lángszóróval felszerelt raj. Vagyis a háti lángszórós századok 120—120 lángszóróval rendelkeztek. A ROKSZ—3 típusú háti lángszóróval 40—50 m távolságra 3—6 lángcsapást lehetett leadni.

Az önálló gépesített páncélelhárító lángszórós zászlóaljokban 541 fő volt. Fegyverzetük: 540 db, 110—120 m hatótávolságú, 1 lángcsapás leadására képes FOG—2 robbanó lángszóró (századonként 180, szakaszonként 60, rajonként 20 darab), 9 db állványos géppuska. A zászlóalj teljesen gépesítve volt, 84 db GAZ—AA, vagy ZISZ—5 típusú tehergépkocsival látták el. Az ugyancsak robbanó lángszóróval felszerelt másik típusú lángszórós zászlóalj abban különbözött, hogy annak létszáma 401 fő volt, s 576 (századonként 192, szakaszonként 64, rajonként 16) lángszóróval rendelkezett. Más zászlóaljokban rajonként 18—18, a zászlóaljnál összesen 648 lángszóró volt. Ennek a típusú zászlóaljnak nem

volt géppuskás százada és csak 26 tehergépkocsival rendelkezett. Részben fogalt volt.

A szovjet hadseregben ebben az időben a fentiekén túlmenően voltak még lángszórós harcokoszadok is, 20—20 lángszórós, pontosabban szólva, ebben az időben már a korszerűbb, eredeti fegyvereik mellett a harcokosi-lángszóróval is felszerelt harcokoszadok.

A háti lángszórós századokat (zászlóaljokat) rendszerint a főirányban levő hadosztályoknak adták megerősítésül, amelyek azokat az ezredeknek, zászlóaljaknak adták tovább. Rendszerint azok az ezredek kapták őket, amelyek állományából rohamosztásokat (csoportokat) hoztak létre. Más esetben a hadtest-, vagy hadosztályparancsnokok saját kezben tartva, a vegyiszolgálat főnök javaslatára, megerősített támpontok, objektumok, helységek birtokba vételére, az ellenség ellenlökésének elhárítására, a nyílt és fedett élőerő és harceszközök megsemmisítésére, a tartós védelmi építményekben, megerősített épületben levő élőerő és tűzfészekek kiégetésére alkalmazták őket az adott lövészzászlóaljnak, századnak alárendelve, vagy a műszaki alegységgel szoros együttműködésben. Ezekben az esetekben a lángszórós alegységeket decentralizáltan, 2—5 lángszórósból álló lángszórós csoportokra bontva alkalmazták, s minden csoportot 1—2 géppisztolyos támogattak. Előfordult, hogy vegyes, háti és robbanó lángszórókból, valamint géppisztolyosokból, géppuskásokból álló csoportot hoztak létre. Ilyen sajátos módon alkalmazták a lángszórókat pl. a Miskolcért vívott harcban. A 27. hadsereg 104. lövészadosztályának alárendelt 3. önálló gépesített páncélelhárító lángszórós zászlóaljból és a hadseregközvetlen háti lángszórós századból 1944. december 1-én P. E. Scserbakov őrnagy, zászlóaljparancsnok egy 16 fős csoportot különített ki, amelynek az volt a feladata, hogy a gyalogság és a harcokosok előnyomulását akadályozó ellenséges támpontot semmisítse meg. A csoportban 4 robbanó és 2 háti lángszóró volt. A csoport 21.00-kor rejtve megközelítette a támpontot. Telepítette a robbanó lángszórókat, s 21.30-kor együttes lángcsapást adott le a támpontra, aminek az eredményeként az kigyulladt. Az ellenség megkezdte a visszavonulást, de géppisztolytűzzel megsemmisítették.

Hasonlóképpen vegyes csoport oldotta meg a harc feladatot december 3-án. Ez esetben a hadsereget megerősítő másik (27.) robbanó lángszórós zászlóaljból és a hadsereg háti lángszórós századából különítették ki 45 géppisztolyost és 15 háti lángszóróst. A. V. Filippov főhadnagy zászlóalj törzsfőnökhelyettes parancsnoksága alatt. A csoport, leküzdve az ellenség ellenállását, majd a visszavonuló ellenséget üldözve, kijutott Miskolc északnyugati szegélyére, ahol védelembe ment át. A zászlóalj főerőinek beérkezése után telepítették a többi lángszórót, és a zászlóalj szilárdan tartotta az elért terepszakaszt.

A Budapesten bekerített csoportosítás felszámolásáért folyó harcokban a 39. és 31. önálló, valamint az 53. hadseregközvetlen nem szervezetszerű háti lángszórós zászlóalj és a 176. önálló háti lángszórós század vett részt. Tevékenységük részletes leírása nem áll rendelkezésre. Csak a főbb tapasztalatok általános leírását és néhány epizódot ismerünk. Ezek szerint a lángszórókat részben a hadosztályok lövészezredeinek állományában, a századokhoz egyenletesen 1—2 főt beosztva, részben a megerősített épületekben és a ligetekben létesített kiserődök és más objektumok birtokbavételére létrehozott rohamcsoportokba 3—5—8—10 fős csoportokként beosztva alkalmazták. A csoportok tűz- és ködfüggöny fedezete alatt megközelítették a kijelölt objektumot, lángcsapásokat adtak le a lőrésekre, ablakokra és így módon égették, kényszerítették ki az ellenséget az objektumokból, ahol tűzfegyverekkel semmisítették meg, vagy foglyul ejtették.

A harcokcsik, rohamlövegek és a páncélozott csapatszállító járművek elleni harc egy sajátos módját, a lángszórós lesállást is sikeresen alkalmazták. A két-három fős lángszórós csoport ilyen esetben az épületek első emeletén foglalt lesállást, s a harcokcsik megjelenésekor az ablakokon, ill. a falakon levő réseken át lángcsapásokkal felgyújtotta azokat. Mindkét esetben követték a lángszórósok azt a módszert, hogy az első 1—2 csapást gyújtás nélkül lőtték a lőrésekre, ablakokra vagy harcjárművekre, csak a második-harmadik csapással gyújtották meg az odalótt tűzkeveréket. Különösen a sötétben észrevétlenül leadott ilyen csapásokat követő lángralobbantások okoztak igen erős pszichikai hatást.

Különösen eredményesen harcoltak a háti lángszórós alegységek 1945. január 11-én a Városligetben folyó súlyos harcok idején, a 151. lövészadosztály támadási sávjában.

M. I. Lagvila alhadnagy szakaszparancsnok vezetésével, géppuska- és géppisztolytűz fedezete alatt, egy lángszórós csoport áttört a ligetben levő kiserődökhöz. Kivárta a tűz gyengülését és lángcsapásokat mért a lőrésekre. A németek rémülten menekültek, azonban a kijáratoknál erős tűzzel fogadták őket a géppisztolyosok. Három kiserődöt sikerült kikapcsolniuk, s így a hadosztály sikeresen számolta fel a ligetben levő ellenállási csomópontot, megnyitva ezzel a támadás folytatásának útját.

Ugyanennek a tisztnek nevével és bátorságával találkozunk egy későbbi időpontban, már a Budán, a Déli pályaudvarhoz való kijutásért folyó harc időszakában. Itt a lángszórós századok a 297. lövészadosztály sávjában a Ráth György utca és a Kékgolyó utca, ill. a Városmajor utca és Kékgolyó utca sarkán levő többemeletes, megerősített épületből támogatták a 1055. és az 1059. lövészezred kijutását a Vérmezőre, illetve a pályaudvarhoz. Lagvila alhadnagy szakasza az épületeken felfedett réseken át bejutott a szemközti házba és az onnan leadott meglepetésszerű lángcsapásokkal kergette ki az égő épületből a mintegy 200 fős ellenálló csoportot. A Ráth György utca sarkán levő épületet 150 tiszt és katona — közöttük 100 vlaszovista — védte. Ezt az épületet február 1-ről 2-ra virradó éjjel egy másik háti lángszórós század füstölte ki. A feladatra kijelölt 9 fős raj rejtve megközelítette az épületet. Kihhasználva, hogy az ügyeletes figyelő elaludt, lefegyverezték az őrt, behatoltak az épületbe, és 1—2 fős csoportokra osztva lángcsapást adtak le az ablakokra, helyiségekre, pincelejáratra, ahová kézigránátot is dobtak. Az égő ruhában menekülő fasisztákra a kijáratokat fedező csoport adott le újabb lángcsapásokat, illetve tűzzel semmisítette meg az ellenséget. A pánikba esett védők a második, harmadik emeletről ugráltak ki a felgyújtott épületből. A sikeres harc után az ezred eredményesen folytathatta támadását. A Budapesten vívott sikeres harctevékenységének elismeréseként a 176. önálló háti lángszórós századot a Vörös Csillag Érdemrenddel tüntették ki, és a „budapesti” előnevet kapta.

Nem kevesebb sikerrel vett részt a felszabadító harcokban a 2. Ukrán Front alárendeltségében levő 4 robbanó lángszórós zászlóalj. Már említettem, hogy a Miskolcért vívott harcban eredményesen oldották meg harcfadataikat a egyes lángszórós csoportok állományában. Ezeket a lángszórós kötelékeket támadó hadműveletben általában véve az elfoglalt terepszakaszok megerősítésére, a harcokcsik és a gyalogság ellenlökésének elhárítására, a főirányban támadó, illetve csapásmérő csoportosítás szárnyainak, csatlakozásainak biztosítására, a bekerített ellenség felmentésének, ill. kitörésének megghiúsítására, a létrehozott hídfők megerősítésére, védelemben pedig a legfontosabb harcokcsiveszélyes irányokban a harcokcsik és gyalogság elleni harcra alkalmazták. Általában véve a hadsereget, hadtestet megerősítő lángszórós zászlóaljakat centralizáltan,

a gyalogság és a páncéltörő tüzérség harcrendjében, azokkal szoros együttműködésben alkalmazták. A zászlóaljak általában egy lépcsőben, 3—3,5 km széles és 500 m mély lángszórós védőkörletet foglaltak el.

A zászlóalj harcrendjében a századok 1—1,2 km széles és 200—300 méter mély körletet rendeztek be egy- vagy kétlépcsős harcrendben. A lángszórókat kis csoportokban, bokorszerűen telepítették. A lőirányok egymást keresztezték, hogy összefüggő tűzövet hozhassanak létre. A gépesített páncélelhárító lángszórós zászlóaljnál az állványos géppuskákat a szárnyakon, csatlakozásokon helyezték el.

A forrásmunkákban leírt példákban ezek az alkalmazási elvek jól megfigyelhetők. Ezek szerint a debreceni támadó hadműveletben pl. a 4. önálló gépesített páncélelhárító lángszórós zászlóalj 1944. október folyamán 9 lángszórós védőkörletet foglalt el egymást követően a Berettyóújfalú—Debrecen Kelet—Nyíregyháza—Tokaj általános irányban támadó hadsereg szárnyán. Ugyanezt a zászlóaljat a frontparancsnok decembertől kezdődően már a front jobbszárnyán támadó 40. hadsereg megerősítésére alkalmazza. A 40. hadsereg sávjában a zászlóalj decemberben 8, januárban 4, márciusban 7 terepszakaszt szállt meg, általában 1—4 napos időtartamra.

A 3. önálló gépesített páncélelhárító lángszórós zászlóalj december 2. és 19. között, együttműködésben a 27. önálló (robbanó) lángszórós zászlóaljjal, a Miskolc—Ózd—Rimaszombat irányába támadó 27. hadsereg sávjában, a 104. lövészhadtest szárnyán működve Miskolc déli, majd nyugati kijáratának lezárására, ezt követően pedig Varbó és Perecesbánya között, majd Nagyvisnyó, Bátka és Rimaszombat nyugati kijáratánál foglalt lángszórós védőkörleteket. A zászlóalj 1945. április 1—22. között már a 7. gárdahadsereg sávjában működik a Csehszlovákia felszabadításáért folyó küzdelemben.

A 27. önálló lángszórós zászlóalj a 27. hadsereg sávjában, a 33. lövészhadtest alárendeltségében, annak szárnyán működött és Miskolc déli, majd északi kijáratát zárta le. Ezt követően december 17-én Káta északi kijáratánál, majd — miután december 18-tól átálárendelik a hadsereg jobbszárnyán támadó 51. lövészhadtestnek — 19-én Tornaalja-nyugaton, és 23-án Rimaszombat északi szegélyén foglalt lángszóró védőkörletet, szoros együttműködésben a 315. páncéltörő tüzérezreddel, valamint két tarackos és egy 57 mm-es ágyús üteggel. Ez utóbbi terepszakaszon pl. december 24-én 8 ellenséges ellenlökést hártottak el sikeresen.

A 21. önálló lángszórós zászlóalj tevékenységéről nincs adat. Hasonlóképpen nincs adat — szovjet források alapján — a lángszórós harcokcsikötélékek tevékenységéről. Általános leírások szerint ezeket a kötelékeket az áttörések időszakában mint gyalogságot közvetlenül támogató harcokcsikat, ezt követően pedig a sikert kifejlesztő gyorscsoportokban és az ellenség üldözése során az üldöző osztagokban alkalmazták.

Egyes esetekben ezeket a kötelékeket a műszaki (utász) rohamdandárok állományába osztották be. Az 1944. évben sorra kerülő támadó hadműveletekben ugyanis az ellenség erős védelmi rendszereinek leküzdésére számítva ezen dandárok állományába háti lángszórós-zászlóaljakat is szerveztek, s ugyanide lángszórós harcokcsiezredeket osztottak be. Ezekről a lángszórós harcokcsikról a budapesti harcokról szóló német okmányokban esik csupán szó.

A IX. SS-hadtestparancsnokság 1945. I. 10-i napi jelentése szerint a keleti hídfő déli—déleleti szakaszán a szovjet csapatok támadását „erős tüzérségi és gránátvető tűz, valamint lángszóró páncélos támogatta”. Az I. 14-i napi jelentésben pedig az áll, hogy „Az ellenség koncentrált támadást indított mindkét hídfő ellen délnyugaton és délen azzal a céllal, hogy birtokba vegye a déli Du-

na-hidakat. A támadást szünet nélküli tüzérségi tüzzel, a légierővel, páncélosokkal és lángszóró páncélosokkal támogatják.”

A leírtakkal csak igen vázlatos áttekintést adhattam a szovjet vegyicsapatok tevékenységéről. Több okból eredően nem is vállalkozhattam többre. Csupán jelzést szerettem volna adni a feltárt anyagokról, egyszersmind a feltárássra váró területekről és a lehetőségekről.

Az eddig megismert anyagok is hozzájárulhatnak ahhoz, hogy szakterületünk múltját jobban megismerjük és a történelmi tapasztalatokat a jelen és jövőbeni feladatok megoldása során hasznosíthassuk.

Felhasznált forrásmunkák:

Kraszilnyikov, M.—Petrov, G. I.: A szovjet hadsereg vegyi szolgálatának és vegyicsapatainak története. Moszkva, Vegyivédelmi Katonai Akadémia, 1958.; Hadtörténelmi kézikönyv a vegyivédelmi tisztek számára. Az MN VVF-ség kiadása, 1976.; *Tóth Sándor:* A szovjet hadsereg felszabadító harcai Magyarországon. Budapest, 1965.; *Babuskin, A.:* Az ellenség vegyi eszközeinek felderítése. (A 2. Ukrán Front 1944. és 1945. évi tapasztalataiból) Vojenno-iztoriceszkij Zsurnal (a továbbiakban — VIZS) 1973. 1. sz.; *Uő.:* A 2. Ukrán Front lángszórósai harcokban a hazáért. VIZS 1970. 7. sz.; *Uő.:* Lángszórósok Budapest utcáin. Vojennüj Vesznyik, 1970. 6. sz.; *Jakubov, V.—Dmitriev D.:* A lángszórós csapatok harcászata a Nagy Honvédő Háborúban. VIZS, 1976. 1. sz.; *Györfly Sándor—Spáczay Hedvig:* A IX. SS hadtestparancsnokság titkos napi jelentései a Budapestért folyó harcokról (1945. január 1—24.). Hadtörténelmi Közlemények, 1975. 1. sz.; „A” és „B” hadiüzemek jegyzéke. Melléklet a HM 10. 576. M. 1/6—1939-hoz 41. oldal. Hadtudományi Könyvtár Sz 1374 sz. Ipari hadiüzemek jegyzéke — M. Kir. Honv. Miniszter 1000/1/b. 1942. sz. 1430 és 3041 fsz. Kvt. sz.: Sz 3323.; A szerző feljegyzései az 1978. december és 1979. januárjában Moszkvában a Vegyivédelmi Katonai Akadémián végzett konzultációról.